

Hoveriet ved Vestervig kloster

Ved H. A. RIIS-OLESEN

SOM ANDRE KLOSTRE havde Vestervig kloster i middelalderen fri birkeret over sit gods og ejendom. Senere - nærmere betegnet efter reformationen - blev det et kongeligt len, men vedblev at være et eget birk med birkefoged, der som løn nød frihed for særlige afgifter. Joachim Irgens, der i 1661 købte Vestervig kloster af kronen, fik for 1000 rigsdaler fri birkeret over birket. I 1698 overgik disse rettigheder til Moldrupslægten.

Desværre er 10 af de ældste tingbøger borte, medens den 11. - for tidsrummet 1760-1800 - er bevaret. Heri ses, at birkeherrerne er oberstløjtnant Jens Moldrup (til 1769), Peder Moldrup, etatsråd, senere kammerherre, 1764-1787 og endelig major Hans Christian Moldrup, der i 1791 afstod birkerettighederne til kongen.

Moldrupslægten havde en vis selvfølelse, der gav sig udslag i, at de ville herske og bestemme i selv de mindste anliggender. Peder Moldrup var vel egentlig venligsindet overfor bønderne, men en ret tyngende gæld bevirkede, at han måtte se at få det mest mulige ud af bøndernes arbejde ved klosteret. Først efter 1778, hvor gælden blev afviklet, kunne han indskrænke hoveriet en del.

Birkedommer var indtil 1766 Hans Woetmann, Øster Ulsted, og 1766-1800 Lauritz Høyer i Hassing-Refs herreder. Birkeretten bestod af dommeren, skriveren, otte såkaldte stokkemænd eller tinghørere. Tinget holdtes i gården Nørbo, og retsdagen var mandag.

Af Vestervig birks tingbog har jeg taget nogle uddrag til belysning af hoveriet og fæsteforholdene ved Vestervig kloster.

I 1760 stævner Jens Moldrup Christen Østrup i Blokhuset ved Tygstrup til at møde mandag den 10. novbr. for hans opsætsige forhold, som han tid efter anden har vist mod hans herskab og udskikkede, når han til sit arbejde har været tilsagt, ja, for kort tid siden, da han stod i herskabets arbejde, ganske og aldeles imod hans vilje bortgået af arbejdet og gjort sig usynlig, hvorover *han* har været årsaget til at lade lyse efter ham såvel på sognestævne som og til birketinget. Som vidner indstævnes Jens Salmandsen, ladefoged på Vestervig kloster, og Mads Jensen Yde, skriver sammesteds.

24. november. Hr. Andreas Hvid aktor. Ladefogeden havde selv tvende gange været hos Christian Østrup og tilsagt ham til herskabets arbejde, den ene gang i Toppenberg, den anden gang i hans eget hus, men begge gange svarede han studsigt nej. Morten Larsen havde hørt, at han svarede ladefogeden, at han ikke ville gå på arbejde, han skulle nok selv passe sin tid og brugte desuden adskillige studsige ord, men at han dog siden gik med.

1761. Hr. Gudichsen fra Koustrup, der af Moldrup var beskikket til forsvarer for Chr. Østrup, mente, at det kunne være hans dumhed, så håbede han på Chr. Ø. og fattige, skrøbelige hustrus vegne og ville underdanigst bede herskabet ej efter strenghed ville fortfare, men med mildhed tilgive Chr. Ø. hans forseelse, da han efter hans hustrus tilføjede vil indstille sig på godset som en lydige tjener.

Den 23. februar 1761 afsagdes følgende dom: At højædle og velbårne hr. oberstløjtnant Moldrup haver været årsaget til at anlægge sag imod husmand Chr. Østrup ses af sognestævnerne og birkeretten, hvor hans undvigelse bevidnes og derved at han har vist sig genstridig, ulydig, opsætsig og dumdrstig mod hans herskab og hans udskikkede.

Derimod har Chr. Østrup aldeles intet ladet fremføre til sin befrielse under sagens drift, mindre indstillet sig på godset og hans bopæl, uden alene at hans hustru har begæret opsættelse, som hende er bevilget, på det hun kunne få sin mand til at afbede sin forseelse. Men intet er påfulgt, hvorfor herskabet har ladet ordinere ham forsvar ved fuldmægtigen fra Tandrup og Koustrup: Chr. Gudichsen.

Thi kendes for ret, at da Chr. Østrup er bortgået af sit tilsagte og tilsatte arbejde, forladt sin bopæl og hustru, bør, hvor han findes, pågribes for sådan hans undvigelse og hans ulydige forhold at hensættes til arbejde i Viborg tugthus i 4 måneder. Processens omkostning, 3 rigsdaler, samt øvrige omkostninger ved pågribelse og hensættelse betales med arbejde i samme tugthus. - Sagens videre forløb kendes ikke.

Mange retssager på grund af udelidivelse fra hoveriarbejde finder vi i tingbogen. Her skal ganske kort nævnes en sag mod Christen Madsen Heede, fæstehusmand på Thyborøn, der anklages for at være i restance af landgilde, græskje samt genstridighed mod at gøre hovningsarbejde. Christen Madsen undskylder sig med, at han har tabt kvitteringsbogen på vej hjem fra klosteret, at han har været i Hans Majestæts søtjeneste, hvorved hans kone og børn ved hans hjemkomst var i "armelige tilstande". Angående hoveriarbejdet forklarede anklagede, at han havde en aftale med den forrige ladefoged, Jens Salmandsen, at han skulle holde ham fri og lade en gå i hans sted, og derfor har han hidtil betalt 2 rigsdaler om året, undtagen det sidste år. Han vidste ikke andet, end at Thomas Morsø fra Trankjær forrettede arbejdet for ham. Men dagene fra påske har han ikke gjort hoveriarbejde, som han skulle, dels fordi han havde et sygt og vanført barn og dels fordi han var borte med pulsvåden, at de kunne tjene til livets ophold.

Dommen lød på, at Christen Madsen skulle betale den store sum af 44 rdl. + 3 rigsdaler, desuden have sit fæste forbrudt og i mangel af betaling at lide på kroppen i Viborg tugthus.

1763. Anna Sophia Hendrichsdatter af Trankjær blev idømt ½ Aars tugthusarbejde i Viborg, fordi hun ikke mødte til tjeneste hos Lars Madsen, Røjkjær, hvor herskabet på Vestervig kloster havde tilsagt hende at møde. Uagtet hun kunne fremføre ret vægtige grunde, blev hun dømt alligevel. - Megen barmhjertighed kendte man ikke til dengang.

Den 28. juni 1769 stævnedes P. Moldrup 9 mænd i Handrup, fordi de ikke har betalt den i deres fæstebreve akkorderede 1 rdr. tærskpenge for hoveritærskning ved Ørum lige med de andre Ørumbønder, men stiltiende, ja,

på en lumsk og falsk måde nu i 5 år har tilbageholdt samme.

Den 10. juli 1769 indleveredes et skriftligt indlæg til dommeren fra disse 9 bønder, sålydende: Det er usandfærdige beskyldninger, de i stævнемålet skyldes for. I året 1763 blev af deres daværende hosbonde, oberst Moldrup Handrup byttet, og hver fik lige hartkorn at svare af. Før den tid gjorde de tærskedage til Ørum 2 á 3 om året. Foråret derefter 1764 blev der mellem os gjort ligning om vores arbejde, landgilde og tiende. Da vi fik vore fæstebreve, befandt vi, at der var forskellige condition i dem - i nogle bemærkes det, at de skulle svare 1 rd. i tærskpenge til Ørum, medens det blev svagere omtalt i andre, nemlig at dette skulle senere ordnes. Således er det gået i 5 år, og vi gør som vanligt vore 2 á 3 tærskedage om året på Ørum. Vi har aldrig i de 5 år været afkrævet tærskpenge, det vi heller aldrig havde lovet eller tilstået. Derfor har vi ej heller på lumsk måde søgt at tilbageholde pengene, dem vi aldrig er krævet for eller i vores kvittonsbøger skrevet til rest, når vi landgilde har betalt, men derimod fået kvittering, at vi har betalt, hvad vi burde. Dette vores fremførelse er så ren en sandhed, som vi med uskadt samvittighed trøster os til at bekræfte, og vi håber, at den velvise dommer forestiller vor gunstige husbonde, hvor uskyldig vi er i denne sag. (Underskrift 9 navne).

Sagen blev udsat 14 dage, for at der kunne opnås forlig.

17. juli 1769: For retten fremkom Mads Yde, som gav til kende, at sagen mod de 9 mænd af Handrup for restrende tærskpenge var udi al kærlighed afgjort og forligt.

Måske var Peder Mollerup interesseret i hurtigt at få afsluttet denne sag, fordi en langt større sag var under udvikling.

Der var i 1769 indsendt en klage til det nyoprettede Generallandvæsens collegium fra 74 bønder i Vestervig. De var tyngede af hoveriets strenge pligter. Den lyder således:

Høyædle og høyvelbårne herrer, præses, deputerede udi det til landvæsenets forbedring i Danmark allernådigst oprettede generallandvæsens collegium!

Vi underskrevne fattige bønder alle af Westervig sogn og Westervigtjenere var efter begæring af vores husbonde, velbyrdige hr. Peder Moldrup til Westervig kloster og Ørum slot d. 13. og 14. novbr. sidstafvige mødt hos ham for at gøre accord med ham om vores hoveri i anledning af den allernådigste forordning af 6. maj 1769 angående hoveriet i Danmark, og da vi ventede efter forordningens indhold at få nogen lindring eller forlettelse i vores hoveri, som for os er streng og utålelig, da svarede han os, at der i ingen af delene kunne blive nogen forlettelse for os, og der vi ingen forlettelse kan få, så syntes vi ikke heller at kunne accordere. Detsårsag ville vi underdanigst bønfulde de høje herrer, at de vil være os fattige bønder behjælpelige og udvirke de så hos vores allernådigste konge og herre, at os måtte ske forlettelse i vores strenge og svare hoveri. Alt arbejde til gården forretter vi både på ager og eng; at ildebrand, som forlanges og behøves i gården, besørger vi, og desforuden mange dages køringer og gangdage, som vi jævnlig gør. Der er vel tid efter andet noget af gårdens udmark eller såkaldt havland bortlejet til nogle af os, som vil kunne

have navn af lettelse, men derimod må vi årlig bryde og dyrke en del af et stykke hedejord, som vi ikke i de sidste halvhundrede år har været dyrket, men vi tilforn må gøde dette med ler, den meget store stykke jord, som ikke ret har navn eller kaldet Vang, som andre gårdmarker, hvilke vi også driver og blev kort før ovenmeldte husbonde tog gården, mange gamle veje, knolle og knarker opdyrket og ligeledes gødet med ler. Nu er der for en 20 år siden oprettet en teglovn hos os, hvortil vi årligen må bjerge over 200 læs skortørv og foruden gangarbejde med leropkastelse må vi ofte køre dagkøring med Teglsten, som han bortsælger, hvilket sker såvel i bygsæden og i høst som andre tider, og foruden det strenge hoveri, som vi gør, må vi alle give landgilde, som er mestendels 5 eller 6 af hver tønne hartkorn ongefær, derforuden betale tærskpenge. Tiendebetalingen er forhøjet, thi vi giver 3 skp. byg eller 2 skp. rug i hver tiende årlig, hvilket vi synes at være os for hart og kunne der her ske en forletning, ønskede vi det gerne, og ihvor meget vi nu end giver i skæppen, så giver vi det hellere end i kærven, thi foderet kan vi nødig miste fra vore creature, og tiden om høsten er mange gange vanskelig for at indbjerge vort eget. Gav vi tiende på kærven, ville det blive værre for os. Vor husbonde har uafbedet vores jord i byerne her i sognet delt således, at hver gård i en by er lige stor i jord og hartkorn, men vores jord blev derved i en større blanding og mere indviklet med hinanden og i større uorden, og vi måtte gøre påny om tiende, landgilde og arbejde. Dette foranførte og omtalte kan vi underskrevne med sandfærdighed tilstå.

Vestervig Kloster

Underskrifter: *Spolum*: Ole Larsen og Niels Jensen. *N. Astrup*: Christen Larsen. *Adbøl*: Morten Jensen, Christen Tomsen. *Cappel*: Jeppe Sørensen Toppenberg, Peder Madsen. *Ulsted*: Poul Madsen, Søren Svendsen, Thomas Rævberg. *Schårup*: Peder og Søren Staversbøl, Peder Pedersen Tandrup, Sven Madsen, Willads Willadsen, Jens Christensen, Lars Christensen, Jens Madsen, Lars Pedersen, Jens Christensen, Niels Jørgensen. *Gramstrup*: Jens Mikkelsen, Ole Christensen, Christen Pedersen. *Kiærgård*: Jens Nielsen. *Oxenbøll*: Niels Pedersen, Jens Pedersen, Lars Hansen, Ole Andersen, Niels Mikkelsen, Lars Christensen, Christen Andersen, Niels Andersen, Anders Mogensen. *Tobøll*: Ole Jensen, Peder Salmandsen, Knud Salmandsen, Jens Mortensen, Christen Jensen, Lars Jensen, Jens Olesen, Niels Madsen, Peder Andersen. *Tåbelbjerg*: Ole Madsen. *Rodenberg*: Hans Jensen, Søren Andersen. *Westerbye*: Christen Jensen, Ole Nielsen, Jens Sørensen, Jens Jensen, Jens Laursen, Ole Larsen. *Tygstrup*: Christen Jensen, Christen Justesen, Poul Justesen, Lars Gregersen, Niels Nielsen, Niels Justesen, Christen Olesen, Jørgen Sørensen. *Nørboe*:

Christen Andersen. *Trankier*: Mogens Laursen, Jens Pedersen, Peder Hansen, Søren Christensen. *Willerup*: Christen Jensen, Peder Christensen, Anders Thomsen, Mads Nielsen, Poul Jensens enke, Ole Jepsen, Erich Larsen, Peder Pedersen. *Weilegård*: Christen Pedersen.

Kancelliets svar på klagen forelå d. 22. december s. år (sendt til amtmand Hauch, Thisted):

Som vi ugerne haver erfaret, hvorledes en del bønder eller måske deres ildesindede rådgivere vrangvillig har fortolket vores allernådigste forordning af 6. maj d. år og deraf taget anledning til at vise modvillighed og opsætsighed, når deres foresatte dem noget arbejde har anbefalet eller påligt. Så på det deslige utilbørlige og skadelige uorden kunne blive hemmet og for fremtiden forebygget, ville vi allernådigst, at Du udi de dig anbefalede amter (Ørum, Vestervig og Dueholm) skal tilkendegive dem, som i de ovenanførte forseelse haver gjort eller herefter kunne gøre sig skyldige, at det aldeles ikke var Vores øjemærke eller hensigt at fritage bønderne for det sædvanlige og til hovedgårdens drift nødvendige hoveri, men at samme alene sigter til at bestemme den tid, som til sådant arbejde er fornødent, og at det derfor nu lige så vel som forhen er deres pligt at efterkomme de befalinger, som af deres husbonde eller øvrighed i så fald måtte gives, indtil de anbefalede hoverireglementer nærmere kunne underrette dem om, hvor megen tid de jævnligen derpå skulle anvende.

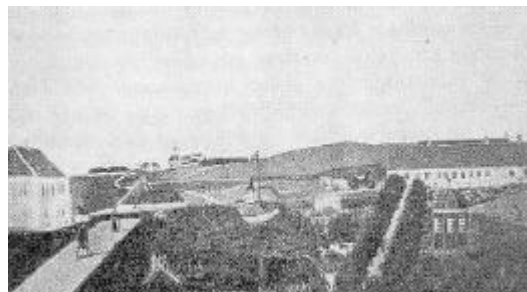
Da er det også Vores alvorlige vilje, at roligheden blandt bønderne skulle på det nøjeste håndhæves, så måtte Du forkynde dem, at de i al stilhed og uden mindste tegn til modvillighed, opsættelse eller mytteri have at efterkomme alle dem imod deres foresatte påliggende pligter under straf at vorde på det strengeste derfor anset, i fald de imod sådan vor allernådigste befaling skulle formaste sig at handle. Skulle nogen vise sig Vores anordning og befaling overhørig, da må Du på det allerskarpeste undersøge og lade inkvirere efter dem, som dertil haver først og fornemmelig givet anledning, på det du sådanne ildesindede efter lovens yderste strengthed kunne lade tiltale og afstraffe.

Det er sikkert ikke det svar, bønderne havde regnet med efter den nye forordning - forøvrigt bad de om forletning - vel ikke fritagelse! Kancelliet var sikkert bange for, at det hele gik i Kaos, hvis hoveriet skulle ophæves, men allerede 18-19 år efter blev åget hævet.

Peter Moldrup var sikkert tilfreds med dette svar, og vi kan forstå af det følgende, at han nu søgte frem til hovedmanden bag klagen.

Den 24. Marts 1770 forelå en stævning med følgende ordlyd: Stamherren til Westervig Kloster Peder Moldrup finder sig beføjet så vidt muligt er at lade oplyse og ligge for dagen ved lovligt tingsvidne, hvoraf den urolighed, misfornøjelse og oprør er rejst sig mellem en del af bønderne nu for deres hoveriarbejde, som de efter fæstebreve er forbunden til at forrette og i så mange år uden mindste klage har gjort og forrettet. Sådanne optænkte besværing (som aldrig kan bevises eller godtgøres) haver ej mindste Grund uden de dertil som enfoldige og lettroende mennesker er til skyndede eller ophidsede af sådanne personer, som ej elsker den almindelige rolighed, der enten søger deres fordel ved at skrive for sådanne enfoldige mennesker eller for at fornøje deres egen ondskab og begærlighed til uro og

tvedragt imellem husbonderne og deres bønder og tjenere. Altså siden højbemeldte hr. etatsråd Moldrup har overkommet sådan skriftlig klage og besværingkoncept, hvis indhold han aldrig tænker eller tror hans kære bønder, villige og tro tjenere har været autores eller begyndere til.

Vestervig i gamle Dage, fra 1830.

Det er hr. etatsrådets agt ved tings vidne at søge oplyst, fra hvis hånd og efter hvis råd og concept sådant klageskrift er tilvejebragt, da han ved, at en del af dem, hvis navne findes under concepten, hverken kan læse eller skrive, mindre concipere noget sådant, som han er overbevist de heller aldrig har tænkt på i henseende den mildhed og godhed han stedse har bevist ved at creditere de kgl. skatter og andre afgifter (efter deres fæstebreve) og at magister Christian Reitzer Humble¹) må være den, der således ophidses hans bønder og tjenere samt understår sig at skrive for dem, så agter han lovlig ved tings vidne at oplyse sådan magisterens ublu foretagende til anmeldelse på vedkommende høje steder og påkendelse, hvorvidt og hvorledes han og derfor bør arresteres. Thi stævnes velærværdige og vellærde hr. magister Humble af Hvidberg Vestenaas at møde i retten på Westervig Closters birketing, som holdes på Nørbo mandag d. 4. April d. år. Endvidere stævnes degn for samme menigheder Peder Bedsted - samt som vidner conceptens underskrivere m. fl. med Jørgen Jensen Schaarup, Vesterby, i spidsen.

Den 9. april holdtes birketinget som planlagt. Prokurator Knud Hee²), Nykøbing, oplæste stævningen, hvorefter magister Humble oplæste sit indlæg: Etatsråd Moldrup har fundet for godt at lade mig indkalde til Deres (det er stilet til dommeren!) ret for at udtale mig, men jeg protesterer imod stævneålets antagelse og mener, at samme bør afvises af følgende grunde: 1. I kraft af lovens udtrykkelige forbud (1-2-15, at geistliges verdslige sager, som for provsten straks i mindelighed bilægges kan, bør ej for nogen verdslig dommer indkomme). 2. Byskriver Hielm har lovet at møde for ham i retten, men er udebleven. 3. Protesterer han mod stævneålet, da Westervig birketing ikke er hans lovlig værneting, og mod at Knud Hee optræder i retten, da han af stiftets høje øvrighed er afvist og offentlig bekendt at have været en

¹ Fra 1762 til 1772 sognepræst i Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg, "agtet af næsten alle bønder, hvis sag han påtog sig".

² Afskediget degn, som havde nedsat sig som prokurator i Nykøbing. Peder Moldrup havde indkaldt ham, og han forblev ca. 1 år på Vestervig gods, mens de forskellige stridigheder står på. Bønderne kunne ikke fordrage ham.

unyttig degn, som lever af at sætte folk sammen, og loven kræver, at prokuratorer skal være urygtis mand.

Hee replicerede, at Humble (!), bremser og fluer tit og ofte en paseng kunne sætte sig på kvæg og mennesker for der at afkaste deres urenligheder og tit og ofte mistede deres brod derved. Han regnede derfor ikke med hans lumpne og slette udtalelser, da han havde legitimeret sig med en høj øvrigheds constitution, så magisterens chicane returneres på ham selv.

Hee oplæste i retten et brev fra biskop Brodersen, Aalborg, stilet til Peder Moldrup:

Høiyædle og velbårne hr. etatsråd! Så inderligt det glæder mig, at Herren har behaget Deres Velbårenhed og høiyædelige frue på en lang og vanskelig rejse under den almægtiges varetægt til Deres hjem og ved den guddommelige nåde prydet så kendelig med kongens nåde, så gratulerer jeg Dem til en glædelig hjemkomst i inderlig bøn om at lægge velsignelse til velsignelse i det legemlige og åndelige gode ting for Dem og Deres familie. Han afværge alt det, som vil gøre uro og forbitre Deres fred. Hr. Humbles urolighed har jeg meget ondt af. Vil han lyde mig, finder han sig ind for Deres Velbårenhed og søger at det Dem imellem værende bliver I mindelighed afgjort. Dersom han ikke det gør, saa er det et bevis på, at han ej vil give mit råd rum, og så får han sejle sin egen sø. Bliver det ham overbevist, at han har villet opvække Deres tjenere til oprør, da vil det ikke gå så let af. Gud give ham et sind, som er lig Jesu sind og et hjerte skikket efter Guds hjerte, så bliver han god at komme til rette med.

Aalborg, d. 26. marts 1770.

Broder Brodersen.

(Af det følgende vil det fremgå, at Peder Moldrups fremstilling af magister Humbles forseelse er helt forkert!)

Derefter kom skrædder Jørgen Jensen fra Vesterby ind til forklaring. Man forelagde ham klageskriftet (der var egentlig to, men næsten enslydende), det kongelige rescript af 22. decbr. 69 samt Jørgen Jensens egen afbigt. (Man mener at kunne fastslå, at Jørgen Jensen, der har forfattet og skrevet klagen, har fået samvittighedsnag eller er blevet bange for følgerne, så han direkte vandrede op til herskabet og bad om tilgivelse for sin forsyndelse. Denne afbigt forelå ved retsmødet i skriftlig form).

Jørgen Jensen vedkendte sig at have skrevet klage II, men ikke klage I; den anden havde han skrevet dels efter den første, dels efter videre begæring af sognefolkene. Den første havde han fået af Hvidberg-degn Peder Bedsted. Sognefolket havde været samlet hos Chr. Jensen i Vesterby, og da blev klagen skrevet af ham efter samtliges beramning. Efter at den første klage var sammenskrevet, var vidnet i Hvidberg skolehus og talte der med magister Humble om klagen og spurgte ham, om en sådan kunne nytte. Magisteren svarede, at de nok kunne skrive, men måtte give agt på ikke at skrive mere end sandhed og hvad de kunne svare til. Jørgen Jensen spurgte da mag. Humble, om han ville hjælpe dem med at få det skrevet og sammensat samt få det afsendt, hvortil mag. svarede, at han ikke satte pen til papiret for nogen, og hvad angik at få det afsted, vidste Søren Larsen,

Skaarup, besked. Vidnet gik da til Peder Bedsted, som skrev den første klage. Senere afholdtes møder i Tygstrup og på Vejlegård, hvor klage nr. 2 (den egentlige) blev skrevet. Vidnet flyede Søren Skårup klagen, og den følgende mandag tog magisteren og Søren Skårup afsted til Viborg med den. Her ville Humble have Søren Skårup til at levere den paa posthuset, men denne turde ikke, heller ikke senere i Skive, men senere sendte magisteren den - sådan skulle han sige til sognefolket. På grund af aftenens og nattens mørke blev sagen udsat til næste dag.

Den 10. april. Humble havde forladt mødet i går og var ikke til stede i dag. Hee: Hans onde samvittighed! Søren Larsen forklarede på Hee's spørgsmål, at mag. havde sagt ham, hvorfor W. bønder ikke ligesåvel som andre indgav klage, de kunne få forletning såvel for tiende som for hoveriarbejde.

Alle vidnerne blev spurgt, om de havde noget at klage? Svar: Nej - eller dagskøren og gangarbejdet var ikke så strengt som før, men plovarbejdet og tegloven strengere. Hee oplyste nu, at han havde fuldt oplyst, hvorfor mag. Humble var stævnet, men kunne ikke indse, hvad denne havde at befatte med at stifte uro mellem den høje respektive husbonde hr. etatsråd Moldrup og hans kære, tro og billige bønder og tjenere o. s. fr. Tingsvidnet sluttede.

Mag. Humble blev senere forfulgt ved kirketinget, provsteretten og herredstinget, indtil det i 1772 lykkedes at få ham idømt en bøde som den, "under hvis anførsel og befordring disse til bøndernes oprør og modvillighed anbragte klager var forfattet til herskabets skade og dets bønders foruroligelse". Dette var jo skudt langt over målet. Landvæsenskollegiet havde jo selv offentligt opfordret også bønderne til at fremkomme med henvendelser og oplysninger om deres forhold.

Også klage fra Agger.

Den 23. april 1770 blev der afsagt dom for fire fæstebønder og tjenere i Agger sogn, hvori det bl.a. hedder: "De haver oversiddet med at komme til arbejde efter bøyning, som og den ene som hovedmand for de andre der inden retten trodsigen har declareret, at han ikke ville gøre hovararbejde, som dog af arilds tid til W. Closter haver været forrettet af Agger sogns beboere efter deres fæstebrevs pligt.

Som hovedmand og for i retten at have vist opsætsighed og trods dømmes Poul Christensen til at arbejde udi tugthuset i 8 uger - de tre andre til i mulkt til Agger sogns fattige at betale 2 rigsdaler hver.

Dette var kun en forløber for en langt mere omfattende sag i Agger.

Den 30. maj 1770 foreligger et stævнемål mod Agger sogns beboere for at få oplyst, hvem der har været rådgiver og tilskynder til den opsætsighed og modvillighed, som beboerne har til deres hoveriarbejde at gøre og forrette ved Westervig Closters hovedgård, over hvilken deres hoveri de ikke alene skal have givet klage til høje vedkommende steder, men nu og derefter trodsig modstået de gode tilbuder, som højbemeldte hr. etatsråden har gjort til hoveriets lettelse. Og da magister Humble er overbevist at være tilskynder til det klageskrift, som bønderne i Westervig have indsendt, så er det ikke at påtvivle, at magisteren også har forfattet dette klageskrift.

Mag. Humble og mange beboere fra Agger blev stævnet at skulle møde på birketings d. 18. juni d. år. Stævningen anfører til slut, at sognepræsten i Vestervig-Agger, provst Winding, havde søgt at formane beboerne, så de ikke viste det opsætsige sind.

Da stævningen skulle overrækkes mag. Humble på hans bopæl i Hvidberg præstegård, lod han, som han ikke var hjemme, og en ung pige modtog den. Lidt efter kom hun løbende efter mændene og sagde, at stævningen duede ikke, da den ikke var underskrevet. De vilde ikke modtage den, hvorefter pigen kastede den efter dem og løb hjem.

Den 18. juni blev retsmødet holdt paa Nørboe. Mag. Humble var ikke mødt, men havde sendt et skriftligt indlæg, som blev oplæst.

Prokurator Hee førte forsædet og gav en lang forklaring på stævneemålets rigtighed og anklagede Humble for at støtte Aggerboernes trodsighed og vedligeholde uroen derude. Derefter fremkaldtes flere beboere til afhøring. Hee ville have dem til at indrømme, at Peder Moldrup havde tilbudt dem forlettelse i Hoveriarbejdet, men de svarede, at det først var efter klagens afsendelse.

Den 3. juli påny retsmøde i Nørboe. Et brev fra Humble forelå. Det er et meget karakteristisk brev, idet det går ud på at bevise, hvor dårligt kristendommen har fodfæste i Danmark, når bønderne kan blive behandlet som trælle. Han fremfører, hvorledes han ved at henvende sig direkte paa closteret har prøvet at tale bøndernes sag med godt sind og hjerte, men forgæves - selv fruene var afvisende. Derpå kommer Humble med en række eksempler på hårdheden - her skal kun nævnes et enkelt. Han skriver:

”Ach, hvad skete ikke med den fattige Aggerbo, Joseph Winther af Røn på 1. pinsedag, mon ikke han blev sat i gabestokken på Vestervig kirkegård. Hvad var hans synd? Mon det var andet end at tage nogle vildfugle ved Limfjorden? Humble trygler dommeren om at skåne bønderne og udvise retfærdighed.

Humble gjorde, hvad han kunne, for at hjælpe bønderne, og selv om han fik en trist skæbne på grund af økonomiske vanskeligheder, fordunkler det ikke hans ædelmodige kamp for bøndernes frigørelse.

Inden denne artikel sluttes, i hvilken jeg har prøvet at belyse hoveriets svøbe på disse egne, vil jeg nævne et mørkt eksempel på, hvorledes en fæstebonde på grund af herskabets ublu afkrævninger må gå fra hus og hjem.

Det er Søren Andersen, Rodenberg (har en part af R.). Han er virkelig fattig og forarmet, og alligevel kendes ingen medlidenhed.

Han stævnes til ret i Nørboe 8. april 1771 for den slette omgang, han til herskabets store skade og hans fæstegård, Rodenberg, til største ruin har forøvet. Der følger derpå en beskrivelse af gården og dens inventar. I *stuen*: 1 fyrbord på pæle med bænke, een stol, en spinderok, 1 kiste, 1 dejnekar, 1 øltønde, 1 sold, 1 sædeløb, 1 røgteløb, 1 stort kar, 1 spand, 1 ildtang, 4 fade og 2 tallerkener. Af sengeklæder 2 dyner og 2 puder. Redskaberne på gården var få og primitive. Kvæg og heste få og meget affældige.

Hvad gør herskabet nu? Den gode prokurator Hee ved det nok. Alt indboet samt redskaber ansættes til 63 rdl. Derefter ansættes fordringerne: Landgilde for 1770: 15

rdl. Til at supplere gårdens redskaber og besætning (dels er der noget gået i stykker og dels er noget for gammelt!) samt reparation af bygningernes brøstfældighed - så de alle er i fin stand - ialt 123 rdl.

Herskabets fordring bliver altså 60 rdl. Søren Andersen måtte indgå på at frasige sig sin gård og lovede at betale de 60 rdl. efterhånden. Men hermed er herskabet ikke tilfreds - pengene skulle erlægges straks. Sagen blev derefter optaget til doms.

Den 22. april s. år forelå dommen Thi kendes for ret, at fæsteren af en gård i Rodenberg, Søren Andersen, bør have sit fæste forbrudt og betale sit herskab i alt 71 rdl. (påløbne udg.) inden 15 dage efter denne doms lovlige forkyndelse og i mangel af dette at arbejde i Viborg tugthus, indtil såvel dette (de 71 rdl.) som hans forsendelsesomkostninger didhen vorder aftjent.

Så gik der et år - omtrent. Den 9. april 1772 indsender Søren Andersen en klage til kongen, hvoraf jeg skal tillade mig at uddrage visse karakteristiske sætninger.

Han indleder med: Stormægtige monark, allernådigste konge og herre! Jeg fattige undersåt af W. gods i Thye land er blevet stævnet og anfaldet med proces af min husbonde etatsråd Moldrup på Westervig, fordi husbonden ville have mig ud af min gård og have sin egen kusk og pige deri igen, som nu bor deri. - Min nådigste konge! Da jeg i 1761 fæstede gården Rodenberg, da var husene forfaldne og gamle, så jeg kan bevidne, at jeg har bygget husene op for over 200 rdl. - Jeg arme mand måtte sætte mig i gæld derfor, og intet er mig godtgjort. Der var tilfalden mig arvepart, som blev ført til Westervig, og jeg fik aldrig hvid eller skilling, og nu sidst afvigte majdag måtte jeg gå fra hus og hjem med kone og børn. Husbonden tog 5 bæster, 2 køer og 2 ungnøder, desuden en beslagen vogn. Desuden blev der afholdt auktion på vore sager, der indbragte 120 rdl., men jeg fik ikke een skilling. Min skyldighed til husbonden var 5 rdl. i landgilde samt 2 rdl. i kgl. skatter, som min kvittensbog udviser.”

Derpå følger en beklagelse over afgiftens størrelse og fortsætter så:

”Allernådigste konge! Er det forsvarligt, at min husbonde ej har betrygget mig med anden fæstebrev end som denne vedhæftede lønseddell, hvorved både Deres Majestæts stempelpapir besviges, og en husbonde kan gøre ved hans bonde som han vil.”

Søren Andersen bønfaller majestæten om, at hans dom måtte omstødes.

Den 15. marts 1773 kommer Søren Andersen for birkeretten i Westervig. Her fremlægges S. A.s klage til kongen og som det hedder: ”brevet indeholder de groveste, usandfærdigste og ubevisligste beskyldninger mod etatsråd Moldrup”.

Senere hedder det: ”han skal også med forsæt have prøvet at rejse bort af husbondens gods uden hans villie eller tilladelse, kun for at skabe uro blandt husbondens bønder og tjenere”.

Søren Andersen var taget i civil bevaring til sagens udfald. Dommen kom til at lyde på 1 års tugthus samt betaling af processens omkostninger.

Hoveriet blev dog lempet lidt efter lidt og til sidst ophævet i 1788.

(Kilde: Historisk Årbog for Thisted amt 1955, side 301-321)